

Валерий Брудынь

Nõuandeid tulevastele teleajakirjanikele^x

Küsimus: Rääkige, kuidas Te valmistate ette oma saateid, näiteks "Täna 25 aastat tagasi".

PANT: Siin muidugi tuleb teha ränka vahet üksiksaate ja seeriate vahel. Kui pikemaid sarju ühe saate kaupa ette valmistada, siis ei jõua neid ialgi anda eetrisse. Kui on saade päevas või 18 tükki kuus või üle 20 järjest iga päev, siis tuleb valmistada ette 300 saadet korraga, nagu viimati juhtus. Ja iga kild, mis ei klapi tänasesse, aga sobib väga hästi 276-ndasse saatesse, tuleb ka esmalugemisel talletada, õigesse kohta panna, et ta siis sel päeval sealt välja võtta, millal on tema kord. Ja nii me tegime ka filmidega. Harilikult näiteks, kui on saates 3-4 filmijuppi, väntab režissöör, assistent või abi või toimetaja seda edasi-tagasi meeleheitlikult tundide kaupa. Me võtsime algusest peale teise kursi. Kuigi meil oli vaja vaid 2' mingisugusest dokumentaalfilmist, vaatasime ta algusest lõpuni läbi, kirjutasime üles kaader-kaadrialt vihjega diktoritekstile, mis seal oli, ja muusikale ja meeleolule. See on muidugi raske töö, kui film jookseb ilma

^x

Väljavõtteid stenogrammist koostumisel teleajakirjanike kursustest osavõtjatega 18.III 1975.a.

peatumata. Ja nii on kirjas üle 50 täismetraažilise dokumentaalfilmi. Ja kunagi enam me neid uuesti ei vaata, kuna see üleskirjutus peab olema (see on raskem kui teksti kirjutamine) nii täpne, et kui jõuame lahingutega näiteks ütleme Visla või Doonauni, siis ainult see film välja, kus sellest on juttu, vastava kataloogi järgi ja juba ettekirjutus režissöörile sellest kaadrist. Noh näiteks ütleme: lipp tõuseb või keegi vehib käega - nii sinnani umbes ... Siitamaani on osutunud kõik need ülestähendused täiesti usaldusväärseteks. Aja kokkuhoid sellega on vähemalt ühe täiskoormusega inimese tööjõud, mida ainult selle ühe, väga lihtsa triki läbi saavutati. Siit me jõuamegi edasi. Eks sama meetod ole ju rakendatav kogu töös. Kui sa leiad hea raamatu, seal on mitme erineva suunaga saate jaoks viljakat materjali, siis ei maksa sealt meelde jätta mitte ainult seda, mis sul on järgmise saate jaoks vaja, vaid talleta muud ka, mida võib tulevikus vaja minna. Ja nii me jõuame ikka jälle välja kartoteegini - allikas - lehekülj - asja lühike sisu. Ja kui on vaja täpsemat materjali, siis leiad sellest raamatust, sellelt leheküljelt. Nii tuleb lugeda ka õige mahukaid väljaandeid ainult üks kord ja mitte neid meeletehnikult edasi-tagasi lapata (kui tead, et seal on - aga kus ta on?), kui saateni on jäänud ainult üks päev ja raamatuid on vaja palju vaadata. Kui on nii täpne planeerimine nagu meil, siis on ainus tee tööviljakuse tõstmiseks alati lugeda läbi kõike üks kord ja valmistada korraga ette mitte üks, vaid kõik saated, mida sa oma surmani kavatsed teha. See on ikkagi ainult kartoteek.

Küsimus: Milline teie kartoteek on? Kuidas ja milliste näitajate põhjal süstematiseeritud?

PANT: Kõige vajalikum, kõige olulisem, kõige ainumääravam on, kuidas süstematiseerida. Ja kole piinlik, tüütav ja vastik on kaarte pidevalt ümber kirjutada selle tõttu, et peatunnuste seeria ja koodid on ilmselt olnud valed. Aga ma olen ometi pidanud tegema seda õige mitu korda. Enne ei olnud veel kaartegi, olid igasugused kombinatsioonid: vahetatavad lehed, siis plokid vahetatavate lehtedega (hakkab juba liikuma kartoteegi poole), siis kartoteegikaardid erinevate jaotustega. Mina võtsin lõpuks sellise koondsüsteemi (silmas pidades meie vajadusi); kõigepealt Suur Nõukogude Entsüklopeedia, kogu Eesti Entsüklopeedia, Õigekeelsuse sõnarammat ja mis veel, asetasin nad siis nagu kõrvuti ja hakkasin järjest võtma teadusalade, elualade, -harude järgi. Tekkis rida, mis lõpuks jäi kusagil 96 nimetuse juures peatuma, kusjuures osa on laiamahulised, näit. ütleksime niimoodi, et kaart, kus on peatunnus (see on nii üles ehitatud: keskel on pealkiri, lühike märgusõna ja minul algab vasakus tiivas geograafiline tunnus/ see on jälle omaette number, kuidas seda kodeerida/ ja paremalt temaatiline, nii et koodid või šifrid on kahel küljel). Edasi on nende täpsustused ja keskel on märgusõna. Nii et kui peaks kiires korras ümber kvalifitseerima maateadusõpetaja või lektori kohale, siis tuleb faktid panna ainult teisipidi. Võtta needsamad kaardid ja hakata neid siitpoolt lugema. Mõnikord ei teagi, tunnussõna ei tule lihtsalt meelde, mis see oli. Tean näiteks kuupäeva, et sel päeval juunis või juuni keskel, mis

on samuti eraldi ühel kaardil. See on natuke liiga keeruline, et seda soovitada inimestele, kes ei ole pidevalt ja nii pikalt koormatud ühe pika seeriaga.

See kronoloogiline kartoteek teenis mind selle pika sõja-sarja huvides. Siin on meil iga aasta ja päeva kohta kaart, ja mitte ainult iga päeva kohta, vaid mõnikord tunni kohta. Ja see on tegelikult üsna ränk, aga väga tasuv töö. Sellel kaardil on siis niimoodi, et ees on lihtsalt aastaarv, tärnike vahel ja mis juhtus ja viide faktoloogilisse kartoteeki. Ütleme näiteks finantsala. Märkusõna "Finants" ja järgmine tunnus. Ühesõnaga kaardi pea. Vaatame järele - ahhaa! sel päeval oli vahva asi - kahe sõnaga on siin öeldud. See võtab aega õige vähe, mitte üle 2 minuti ei tohi küll kulutada kaardi leidmiseks. Ainult nii saab selles keerulises arvepidamises, mis käis näit. Teise maailmasõja kohta, üldse mingit ettekujutust luua. Muidu lämbud selle raamatukuhja all ära. Lõpuni ei jõudnud seda nii hästi enam teha, kuna tuli kogu aeg ainult anda, aga mitte patareisid laadida, enam ei olnud aega. Aga selleks tuligi alustada aastaid varem. Või ainult selle tõttu, et aastaid varem oli alustatud, oli sellist elevandilikku julgust nii suure ülesande kallale asuda.

Iga mees leiab endale ise süsteemi. See võib ainult olla kitsama huvideringiga ja mitte kõike haarata, mis ongi täiesti mõistlik. Aga kõigepealt ta nagu distsiplineerib kõvasti. Siis ta arendab välja võime kasvõi ilukirjandusteosest leida need kaks rida, mida kindlasti on vaja, mis on puhas kuld. Või joonealustest, või tagalisadest: vaat' siin on nüüd vahva asi!

Teda kindlasti on vaja ja see tuleb talletada kohe!

Käite välismaal või mõnes huvitavas paigas sisemaal ja palju nägite, palju olete lugenud, aga see, mis sa mingitele täitsa räbaldunud plokilehtedele oled üles kirjutanud, vaat' see jääbki kõige kõvemini meelde. Kohapeal kirjutatud ... Need plokilehed tuleb alles jätta, sest neil on salvestatud rohkem, kui need pookstaavid, mis on võib-olla autos kirjutatud, üldse mahutavad. Siis tuleb see situatsioon, see pilt meelde ja seda võib isegi kirjeldada, näit. televisiooni vabas saates ilma tekstita, kuidas see kõik oli. Nii et kuigi me pigem kõik tahaksime olla luuletajad kui raamatupidajad, teleajakirjaniku töös ilma raamatupidamiseta ei saa päris hakka-
ma.

Ja üks needus on see, et meil ei ole korralikku taskubloknooti, mis kõik mahutaks ja mille telefoniraamatut ei peaks iga poole aasta tagant ümber kirjutama. Puudub selline reporteri- või ajakirjaniku taskuentsüklopeedia, et lõpetada korduvate asjade üleskirjutamine. Tuleks ptiikirjas, ilma igasuguse seletava tekstita anda toorfaktidena välja ENE ühes raamatus, mis mahub põuetaskusse või daami käekotti. See on täiesti võimalik ja selle kallale tuleks asuda kohe pärast pensionile minekut. Ja anda seda välja iga aasta või üle kahe aasta parandustega ja täiendustega. Kõik need lipud-
vapid, riigid, ÜRO liikmed, pealinnad, viisaastakute direktiivide arvud mahuvad väga hästi ära ühele sellisele lehele, kui seda korraliku süsteemiga teha - ühe terve viie aasta plaan oleks siin peal. Auastmed, tunnused, parteide ametli-

kud nimetused, riigiorganite struktuurid... See on kõik vajalik ja ma arvan, et kõigil oleks palju kergem töötada, kui oleks selline väike testmik. Ta võiks isegi üsna paks olla, aga kitsas, nii et ta mahuks igasse taskusse, ots võib isegi välja jääda, kui on vaja. Niisugune "tark taskus" või "taskutark"...

Teisalt need inimesed, kes valivad kunsti ja kirjanduse propaganda kui kitsama haru - kõik öeldu kehtib ka samuti kunstide kohta.

Näiteks kasvõi meie "Aktuaalses kaameras" ja otseülekannesaadetes tehakse selliseid ilmseid näpuvigu. Läheb Goethe Schilleriga segamini või Rimski Korsakoviga... Lihtsalt näpuviga, kuna inimene peab kohe ütleva ja pausi pidada ei saa. Ei saa ju eetris olles Lauluväljaku tornis mõttesse laskuda ja saata entsüklopeedia järele. Võid jänni jääda Lääne-Berliini statuudi või millegi sellise ees, mida nagu tead, aga nii kindlalt ei tea, et öelda seda otse eetrisse. Siis oleks väga lihtne, selge pilt, mis on. Või mitmes laulupidu kus toimus, missugune kaasajal tuntud populaarne laul seal esmakordselt ette kanti? Ainult mõni rida ja laulu kohta on kõik tunnused öeldud. Igale laulupeole pool sellist lehekülge ja eksimused langevad kohe ära. Selleks tuleb oma raamatut igal päeval täita. Juba ajakirjandus annab iga päev palju fakte juurde. Ja kuigi väga mugav on lugeda ilma halli pliiatsiga linnukesi tegemata või paberilipakaid vahele asetamata, väga mõnusasti voodis ja diivanil, aga see maksab kätte. Lipikud peavad ikka kaasas olema sellepärast et kui me kohe ei tee, pärast

lugemise lõpetamist kohe ei kirjuta sealt välja, siis need jäävad kirjutamata, nagu kogemused näitavad. Ja kunagi ei tohi loota sellele, et te kaks korda kirjutate. Kui esimesel kerral kirjutasite kas kartoteeki või sinna, kuhu ta kuulub, siis teist korda ei kirjuta enam mitte keegi. Vastik on küll, aga kasulik.

Küsimus: Väga sageli on kõneldud just probleemidest, kuidas esinejaga käituda, kuidas tema käest saada kätte just seda, mida tarvis on.

PANT: Siin tuleb päris selgelt vahet teha, kas ajakirjanik esineb saates kommentaatori või reporteri rollis. Kommentaator praktiliselt vajab oma väidete kinnitust, esinejad on lihtsalt nagu arhiivmaterjal või fotodokument kohtus. Kommentaatori puhul ongi välisesinejal võimalik ainult nii palju kõnelda, kui ta vajab selle teesi tõestuseks, et mitte lasta igal mehel tervet maailmasõda uuesti jutustada. Kõik võiksid ju rääkida kõigest! - Aga teine asi - ja levinum tööjaotusvorm žurnalistikas on reporteri tegevus. Kui reporter on ainult vahendaja ja objektiks on tõe poolest esineja ja ainult esineja, siis on lähenemisnurk ja kogu selle saate psühholoogiline kude hoopis erinev ja siis on reporteril vahel isegi kasulik varjata seda, mida ta teab, et lasta seda rääkida inimesel. Ja kuigi ta räägib ehk halvemini, on sellel see võlu, et tema räägib. Meid nähakse liiga palju ja esinejaid nähakse vähem. Šansid on tema poolt. Kui nüüd kommentaator, kel on piiratud aeg ja tähtis teatud teema ammendada teatud aja

jooksul, läheks sama teed, siis ta tõenäoliselt ei jõuaks lihtsalt saateaja lõppedes sellega valmis, kuna esineja ei ole harjunud kella vaatama, ei ole harjunud kõnelema sellest, mida meie temalt ootame, mida meie plaan vajaks, vaid ta on ikkagi külaline.

Mina olen tegelikult ikkagi rohkem reporterina töötanud kui kommentaatorina. Ja siis loomulikult igal pool ikkagi selle tavalise küsituleja-reporterina, kes teeb mingisuguse sissejuhatuse ja vahepeal ka mingi kõrvalpöike, kui midagi juhtub, aga põhiliselt esitleb ja näitab oma esinejaid ja laseb neil ennast tõesti hästi tunda ja vabalt rääkida. Ohje muidugi ei tohi kunagi käest ära anda, samuti mikrofoni mitte. Aga need on siiski kaks hoopis erinevat asja.

Küsimus: Kumb on raskem?

PANT: Oleneb sellest, kus kohas. Ma arvan siiski, et reporteri osa. Me tegime näit. kunagi "Reportaazi mittemillestki". Tõesti käed taskusse ja ei mingit paberit. Mingi mõtteline skeem oli, et kui tuleb niisugune ilm, siis selline variant, mingi teema, natuke relvastusime muidugi. Meil oli kolm kaamerat erinevates punktides ja läksime 2 inimesega tänavale, et aga me ei otsigi esinejat ja meil polegi teemat ja kui ei, siis just see, mis juhtub. Selle külge siis katsume haakuda. Ja tegime neid terve trobikonna ja ainult ajapuudusel jäi sari katki, aga seda tasuks isegi jätkata. Üks neist läks isegi Cannes'i festivalile. Auhinda ta ei saanud, kuna me tegime asja algeliselt: voorimehega sõitsime ette ja salvestasime 3

peaaegu jäiga kaameraga. Aga anti siiski mingisugune tunnustus-kiri, et kõige elurõõmsama, humoristlikuma lähenemise eest tõsisele teemale. Nii et märgiti ära. Seal, kus mõistus on otsas, küsi, mis masin see on, miks on ja mis sa teed. Tehnoloogia pärimine päästab alati välja, kui enam kuhugi mujale karata ei ole, või elulookirjeldus... Seal ei ole nii rangelt piiritletud see punkt, kuhu sa pead välja jõudma saate lõpuks. Ja eriti kui on tegemist näituste ja rahvapidustustega. Seal ju pidevalt voolab uut materjali ette ja seal on oluline just meeoleolu edasiandmine. Ega siis näiteks laulupeoliste söökla pole ühiskondliku toitlustamise teema! On lihtsalt peomeeoleolu, selle elurõõmu ja muheda külje edasiandmine. Ma käin alati peale laulupeokontseri paar-kolm tundi mööda väljakut, et järgmise laulupeo jaoks materjali hankida. Otseülekande ajal on neid augutäitjaid vaja õige palju. Sealsamas söökla köögis küsisin kord, kas on midagi tõsist. Jah oli. Ükskord kaks kokka jooksid šašlõkinugadega ümber posti kokku, nii et ühel ühe nuga kõhus ja teisel teise oma. Mõlemad viidi sidumisele. Nii kiire oli! Teine kord: avati vasakul tiival uus WC, silikaattellistest. Ja kontserdi kõige ilusama osa ajal oli see täiesti tühi, v.a. üks mingi Lõuna-Eesti laulusõber, kes pidi sinna hädevajadusel minema. Üksainus inimene oli sees ja üksainus kivi kukkus lahti ja see kukkus talle pähe. Mees viidi raske pealumurdega kiirabiautoga haiglasse. Ka see on fakt.

Ja ühes telgis küsisin: kas sina oled siis see kadunud poiss (miilitsate käes oli üksainus väike poiss) - Ega mina

ei ole kadunud, ema on kadunud. Ma olen ju siin!

No, vaat', ka selliseid naljakaid fakte me kogume endale. Teinekord on võimalik kasutada, kuna laulupeod jätkuvad, siis on arukas juba esimese lõppedes teise jaoks neid vaadata, et mitte korrata jälle eelmise aasta kilde. Alati oleme üks samm taga, kuna me ei saa korraga köögis ja tornis olla, eriti sel hetkel, millal niisugune põnev sündmus juhtub. Nii et ikka ette relvastumine! Kogu aeg, nii et meie plokk peaks õieti käima taskust sama kähku nagu kauboil kolt või musketäril möök. Inimeste ees me ei märgi üles, aga 3' pärast seda tasub täitsa märkida, et jäaks igavesti meelde. Ja kodus, siis kohe juba kaardile... Ja enam-vähem lõplikus sõnastuses! Vahel, eriti televisioonis jääb aega nii väheseks ja me teeme tööpoolest tihtilugu kiirtellimussaateid, eriti suurte pühade puhul. Kava muutub, mingi asi pikeneb, mingi koor ei vahetu õigel ajal... Keegi polnud seda ette näinud; või paraad venib, või midagi juhtub, tuleb auk kohe täita. Alati, kui ma Lauluväljaku tornis olen olnud, ei ole ma pidanud paljuks kulutada tund või poolteist, et võtta lahti oma kaardid, võtta välja kõik andmed muusika kohta ja külgnevate alade kohta, mida võiks seal olla. Tõmban igasuguseid kaarte välja, laon need nagu pasjansikaardid igaks juhuks laiali. Ja siis tuleb see kurb moment, et millestki pole enam kõnelda (kaua sa ikka kiidad, et kui palju rahvast ja kui ilus ilm, kuidas plaatinaselt helgib meri! Kui on 3 korda juba räägitud, siis hakkad endale ka nagu imelik tunduma). Siis otsid midagi välja, mida selle kohta võiks veel täpsemalt öelda, aga selleks peab see kaart olema juba enam-vähem lõplikus sõnastuses kirjutatud, kaks

poolt masinakirjas või tihedas käsikirjas, Ja kui siis seda veel lahjendad ämbris vees, siis saab ju 10' rääkida! Nii harilikult tehaksegi, kui häda käes. See kaart on nagu tablett, millel omakorda võivad olla kõrvalepõiked mõnda teise kaarti ja jälle tagasi. Ja siis natukene väljakut jälle vahele. Süsteemi kasutamisel peavad silmad-kõrvad olema pidevalt lahti. Nii et ikkagi arsenal on väga tähtis.

Jutt käib muidugi otsesaste, otseülekannete kohta, kuna kui tekst on kirjutatud, siis saab kõike ju kontrollida eelnevalt. Aga kui on eksprompt, siis see võimalus puudub. Raadios on veel mingi võimalus: lükkad mikrofoni kinni ja küsid. Aga kui sa televisioonis oled ise n.-ö. lampide all, siis ei saa isegi öelda, et ma tahaksin kõhida. Studio ja pildi vahel tagasirääkimisvõimalust ei ole ja mingit signalisatsiooninappu ka ei ole.

Kunagi oli mul ühe saate ajal jälle bronhiidi selline kõrghooaeg või laine tõusu aeg. Jätsin mehed rääkima ja mõtlesin, et ma pean varuma endale minuti! See on kõige suurem jutumees, et küsin talt natuke laiemalt: "Et noh rääkige lühidalt vaat' sellest" (see "lühidalt" ei maksa talle midagi, räägib niikuinii 45') ja ise siis tõusin. Kaamera võttis ta peale, ja mina läksin minema, et minna dekoratsioonide taha kõhima. Vaatan - sõidab helioperaator kooguga mulle järele. Ma ei julge rusikat näidata. Olen ikka alles studios. Ma lähen hästi kaugele, et kõhida ja vaatan - ikka tuleb kook mulle järele. Ma lähen siis nurga taha, kook aga astub sinna kah järele. Ma olen pildi peal. Siis sai helioperaator

aru, kui ma näitasin kätega, et ma hakkam kohe kõhima! Siis viis koogu ruttu minema. Aga režissöör oli puldis löönud kahte kätt kokku - näe, läks minema poole saate pealt!

Küsimus: Nüüd aga vastupidi. Intervjueeritav on väga sõna-kehv: "ja" ja "ei", kuidagi tuleb välja. Tuleb temaga teha intervjuu. Kuidas?

PANT: No aga kuidas selline inimene satub studiosse? Eks telefoni teel või temaga ikka enne natuke rääkida.

- Telefoni teel räägid veel ära, aga järsku kaamerate ees...

PANT: Ehmatab lihtsalt. Kui ta enne telefoni teel hästi rääkis ja sööklas kah ja kui ta siis studios hakkab halvasti rääkima, siis pole see enam tema viga. Siis on juba televisiooni viga.

-Aga mis teha?

PANT: Ah et kui selline asi on käes? Enne tuleb vist midagi tegemata jätta. Tähendab enne eestrisse minekut vaadake kõik üle. Me võime ise olla täiesti kõrbemisseisundis: kas filmid lähevad käima, kas nad üldse on kohal, kas on õige lint, kas märgusõnad klapivad. Vahel läheb asi kiireks... Aga kui esineja seda välja peilib või paneb tähele, kui närvis me oleme, kui ebakindlad, siis ta läheb otsemaid palju rohkem närvi kui meie ise. On mis on, kuigi mäng on halb sel korral, selles saates tuleb mängujuhil teha hea nägu ja teda ainult turgutada ja hoida tal seda taset, mis tal oli enne studiosse astumist. Aga kui see mikrofoni ees juhtub, siis esineja tuleb

välja vahetada, kui ta ainuesineja ei ole. Minna mingi ker-
ge vahemärkusega üle teise esineja juurde ja talle öelda, et
mõteltu sealt üks põnev lugu... või mängime pilli ja selle-
ga temalt ka kuidagi valgus nagu mujale viia. Pareerida liht-
salt seda sõnakehvust. Ja kui ta nii jääb, siis on muidugi
raske. Siis tuleb vist kogu küsitlemine lõpetada. Tuleb
hakata temaga koos mõtisklema, tema eest kõnelema, nii vaik-
selt: oli nii, jah? või kuidas see oli? On huvitavaid karak-
tereid. Üks... noh on ju põhjamaise iseloomu selliseid, mitte
just üldlevinud, aga selliseid näidiseid mees, kes kõike na-
gu eitab. Paljud märkamatu eitavad. Kui sa küsid, et oli
seal ikka vägev küll? Ta ütleb: mis vägev ta ikka oli! Kuigi
teame, et oli küll vägev.

Kunagi ma sattusin sellisele mehele ka otseülekandes.
Aga mul on enda suguvõsas olnud Mulgimaalt pärit tädi, kes
ka ainult niimoodi rääkis. See oli nagu stiil, juba väljen-
duslaad selline, jaatus eituse kaudu. Siis ma ei saanud mi-
dagi öelda... Ma teadsin, et tal oli üks vahva sündmus. Ma
ütlesin, et teil oli see ka, aga see suurem asi ei olnud! -
Noo, kuidas nii! ... - Mis ta, erilist muidugi midagi ei ol-
nud. - Kuidas ei olnud! Ei no see oli ikka nii vahva lugu. Ma
ütlen, et kas ikka oli? - Siis veel pani otsa nii, et aitas,
teistpidi.

Nii see vist ongi, et kidakeelset tuleb aidata ja liiga
vohava jutuga mehi tuleb jälle pidurdada.